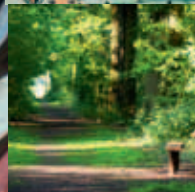
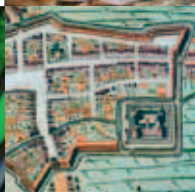

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

ZOMER 2022
€ 3,25

Helmonds HEEM

57

De Ameideflat bestaat 50 jaar
Hein van den Boomen
De Groene Gemeente
Bobby Besthof

colofon

HEEMKUNDEKRING HELMONT

Inlichtingen:

E: info@heemkundekringhelmont.nl

Heemkamer:

Pastoor van Leeuwenstraat 23,
5701 JS Helmond
T: 0492 - 330342

Website:

www.heemkundekringhelmont.nl

BESTUUR

Voorgitter: Ton Janssens

T: 0492 - 522925

Secretaris: Dorethé van Dijk

T: 0492 - 474745

Penningmeester: Frans 't Sas

T: 0492 - 520945

Bestuurslid en P.R.: Gerry van Liempt

T: 0492 - 554233

Bestuurslid: Thea van Stokkum

LIDMAATSCHAP

Kringlidmaatschap incl. abonnement: € 25,-

Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
t.n.v. Heemkundekring Helmont

HELMONDS HEEM

Redactie: Jolanda Bakker, Marleen van Amstel-Smits,
Hans Vogels en Marinus van den Elsen

E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé reclame-drukkerij
ISSN 1389-9937

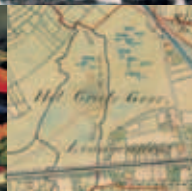
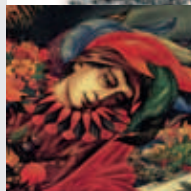
Vergendkosten: binnenland 10 euro en buitenland
15 euro per jaar. Alleen voor leden die niet in de directe
omgeving van Helmont wonen.

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Jan Timmers, Hans Vogels, Gerard Slegers, Koen van
Stokkom, Marinus van den Elsen, Wim Janssen, RHCe,
BHIC, Marian Bombeeck, United States Holocaust
Museum, Delfter, Wikipedia.

Omslag voorgijde: Glas-in-loodraam gemaakt door Hein
van den Boomen in het trapportaal van de Odulfus-
school in Mierlo-Hout. (foto: Marinus van den Elsen)

Omslag achtergijde: Drie gevelreliëfs op een flatgebouw
aan de Rembrandtlaan. (foto: Marinus van den Elsen)

INHOUD

Van de redactie 3

Van het bestuur 4

Boekennieuws 5

Korte berichten 6

De Ameideflat bestaat
50 jaar 9

Hein van den Boomen,
een veelzijdig kunstenaar 15

De Groene Gemeente 24

Bobby Besthof 32

Begunstigers 39

Van de redactie

Naast de kerk op 't Hout staat een gebouw dat wordt gekenmerkt door twee haaks op elkaar staande dakdelen van ongelijke hoogte. Het herbergde eens de broeders die op de Odulfossschool lesgeven. Het kleine convent was voorzien van een kapel met gebrandschilderde vensters, die het geheel een religieus en kunstzinnig aanzien gaven. Ze werden gemaakt door de Houtse meester Hein van den Boomen. Na het vertrek van de broeders kreeg het pand een andere bestemming. Helaas gingen de vensters een ongewisse toekomst tegemoet. De kortelings ontdekte brandschilderingen dienen, liefst op 't Hout, een respectabele herbestemming te krijgen. Voor een (hernieuwde) ontmoeting met de schilder, graficus en glazenier, verwijzen wij u naar een bericht verderop in deze uitgave.

Tot medio de twintigste eeuw waren ouderen afhankelijk van familieleden of kerkelijke instanties. De gemeenteraad onderkende die problematiek en stelde dat er behoefte was aan onderkogens voor ouderen. Op grond daarvan kwamen bejaardenhuizen tot stand. Het bleek onvoldoende. Met de Ameideflat dacht men de oplossing gevonden te hebben voor het tekort aan (senioren) woningen. Op 15 september 1971 werd de eerste paal geslagen, twee jaar later werd het gebouw in gebruik genomen. In 2008 werd het gerenoveerd. Het kreeg meer charisma, de woningen werden ruimer en de balkons vervangen door glazen constructies. Men kan het nu vijftigjarige gebouw mooi of lelijk vinden, maar het is wel een ruimtelijk element en blikvangend in het centrum.

Vijftig jaar is een lange tijd, maar het is niets vergeleken met de ouderdom van de Groene Gemeente, die we nu kennen als het Groot Goor. Vanaf 1300 strekt het zich uit tussen Mierlo, Lierop en Helmond. Voor een jaarlijkse cijns van vier Leuvense ponden kregen de inwoners van Mierlo, de Groene Gemeente in hun bezit. Het was attractief omdat er gras in overvloed groeide en er turf gewonnen werd. Eeuwenlang bleef het Mierlo's grondgebied. Na de annexatie van 1968 behoorde het tot Helmond. Voor woningbouwplannen bestond afkeer. Het gebied bleef echter behoeft voor de intensieve groei van Helmond, het werd een natuurpark voor de gemeenschap.

De Helmondse jongen Adolf Besthof noemde zich Bobby, want een Joodse jongen die Adolf heette kon niet. In een politierapport staat vermeld, dat Bobby zich op 28 augustus 1942 meldde. Hij werd op transport gesteld. Waarschijnlijk is hij in Fürstengrube gestorven. Op verzoek van zijn familie werd voor hem een struikelsteen geplaatst voor het huis van zijn grootouders in Enschede, al was zijn laatste woonadres Mauritslaan 10 in Helmond. «

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 oktober 2022. Kopij kunt u tot 1 augustus zenden aan ons vaste adres redactie@heemkundekringhelmont.nl. De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

Van het bestuur

Eindelijk is het dan zo ver! We kunnen en mogen elkaar weer ontmoeten zonder enige restrictie. De heemkamer is weer geopend op de bekende tijden en het bestuur nodigt jullie allemaal van harte uit om op bezoek te komen voor een praatje met koffie. Kom eens luisteren naar wat de mensen van de heemkundekring zoal bezighoudt, misschien zit er voor jou iets leuks bij waaraan je mee wilt doen.

Op 5 april konden we ook weer onze jaarvergadering op een normale manier doorgang laten vinden. Er waren ongeveer 70 leden aanwezig die geïnteresseerd waren in wat er zoal het afgelopen jaar is gebeurd op heemkundig gebied in Helmond. Op de website kunt u het verslag van de vergadering lezen. Na de vergadering hield Jan van Bussel een onderhoudende lezing, aan de hand van oude filmpjes, over de Heilig Hart kerken van Helmond. Langzamerhand starten we de lezingen en excursies weer op. Deze zullen worden aangekondigd op de website en via een nieuwsbrief.

Het bestuur is dringend op zoek naar een nieuwe penningmeester en een redactielid of -leden voor ons heemblad. Onze huidige penningmeester heeft aangegeven er over enige tijd mee te willen stoppen en ook de redactie is aan uitbreiding en vernieuwing toe. Heb je interesse, of ken je iemand die het leuk zou vinden om een van deze functies te vervullen, laat het ons weten.

Ondanks corona is de heemkamer de afgelopen twee zomers open gebleven, ook omdat Het Baken de deuren openhield voor hun leden. Maar nu we weer terug zijn gegaan naar het normale leven, is besloten om gedurende de zomervakantie de deuren zes weken te sluiten. Houdt er dus rekening mee dat de heemkamer is gesloten van 25 juli tot 5 september. Het bestuur wenst iedereen een mooie zomer toe. «

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend, voor ieder die belangstelling heeft voor zijn voorouders en daar onderzoek naar wil doen.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur en elke tweede dinsdagavond van de maand van 19.00 tot 21.00 uur, is de heemkamer openbaar voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop. «

Boekennieuws

Heel de Peel

Piet Blankers en Herman Peters

Het boek *Heel de Peel* handelt over de geschiedenis, de geologie, de archeologie en cultuurhistorie, flora en fauna, bedreigingen en natuurontwikkeling van de Peel. Het idee is ontstaan bij Piet Blankers tijdens de begeleiding van studenten toegepaste biologie. Zij vroegen wat zij het beste konden lezen om wat meer te weten te komen over de Peel. Piet merkte hierbij dat hij altijd aanraadde meerdere boeken te lezen, terwijl hij eigenlijk het liefste één titel zou willen noemen. Dat kan nu.

*Het boek is te koop bij Stichting Veen:
info@stichtingveen-depeel.nl
Prijs € 29,95*

IN&UIT Helmond

MRC Vandeursen Communicatie BV

In april verscheen de eerste editie van de nieuwe huis-aan-huiskrant 'IN&UIT Helmond' die maandelijks uitkomt. *In&uit Helmond* wordt gemaakt door Helmondse ondernemers die het tijd vonden voor een krant die bestaat uit goed nieuws, leuke onderwerpen en interessante verhalen uit onze stad.

Zo is er aandacht voor de Helmondse geschiedenis en bevat de krant een Helmondse woordpuzzel.
De krant wordt gratis huis-aan-huis bezorgd.

Familie een geschiedenis

Wim Daniëls

Wim Daniëls schrijft over het kerngezin en over patchworkfamilies, over de mater en pater familias, kinderen en kleinkinderen, over schoonmoeders en ideale schoonzonen. Ook over het raadselnichtje, de regelneef, de roddeltante, de suikeroom en de lok-oma. Zijn boek vormt een geschreven familie portret, met prachtige kiekjes en anekdotes over al die mensen met wie je een leven lang verbonden bent.

*Verkrijgbaar bij boekhandel De Ganzenveer
ISBN 978-90-213-40487, Prijs € 22,50*

*Nu is nog
maar een
klein deel van
de gracht van
het landgoed
Kruisschot
overgebleven.
(Foto: Jan
Timmers)*

Kruisschot was eertijds een omgracht bezit

Een omgracht bezit of moated site is een soort waterburcht, uit de veertiende en vijftiende eeuw. In die tijd ging het voor de wind in Brabant en werd er veel kapitaal belegd in grond en hofsteden. De bezitters vestigden zich er met de bedoeling om er voor een langere tijd te verblijven. Hun eigendommen werden als statussymbool opgetuigd en omringd met één of meerdere grachten. De sites werden bij voorkeur op laag gelegen gronden gebouwd, zodat de grachten ook in droge periodes met water gevuld bleven. Een enkele keer groeide zo'n landgoed uit tot een echt kasteel. Dat gebeurde onder meer met het kasteel Croy. In andere gevallen viel het bezit uiteen en bleven de grachten nog lange tijd zichtbaar in het landschap.

De buurtschap Kruisschot in Stiphout is ontstaan uit een moated site, waarvan een restant van de omringende gracht nog in het landschap zichtbaar is. Kruisschot was een leengoed van de hertog van Brabant. In de provinciale leenregisters wordt het *Ten Intenscote* genoemd. Het bestond uit 24 bunder heide, weiland en akkerland. Het huis is in gebruik gebleven tot in de zestiende eeuw, daarna werd het gesloopt. Volgens

Pilips van Leeftael, bewoner van het Beek en Donkse kasteel *Eyckenlust*, lag in het jaar 1645 op Kruisschot '*nogh seekere molte met grachte omgraven daer eertyts een huys opghestaen heeft*'. De omgrachte hoeve of moated site is verdwenen, maar de gracht bleef dus, zij het gedeeltelijk, bestaan. Op de kadasterkaart van 1832 staat nog een deel ingetekend. Het restant ligt ter hoogte van de Jonker Karellaan en de Kruisschotseweg, naast

het erf van de boerderij waar tot in de jaren negentig de familie Van Schijndel woonde. Het langgerekte domein, aansluitend bij het erf van Van Schijndel in de richting van kasteel Croy, werd eertijds Park van Kruisschot genoemd.

Na de sloop van de moated site is het leengoed overgegaan op een nieuw gebouwde pachtboerderij, die noordelijk van de hoeve stond. Uit de bewonersgeschiedenis van het gehucht Kruisschot blijkt dat het goed aanvankelijk het gehele grondgebied omvatte. Enkele hoeves werden afgesplitst en het eigenlijke goed degradeerde tot een conventioneel boerenbezit. Aan het einde van de achttiende eeuw kocht de eigenaar van kasteel Croy enkele Kruisschotse boerderijen op en bouwde er nieuwe bij. Belangrijke delen van het oude goed

werden toegevoegd aan het bezit van de kasteelheren van Croy.

Enkele boerderijen op Kruisschot zijn dus uit het leengoed ontstaan, waarvan de kern bestond uit de omgrachte hoeve die al rond 1300 bestaan zou hebben. In de loop van de zestiende eeuw werd het bezit verlaten, waarmee de respectabele status veranderde in pachtboerderij. De heren van kasteel Croy werden de rechtmatige eigenaren. De buurtschap Kruisschot is dus ontstaan uit het landgoed, waarvan de kern de omgrachte hoeve was. Het bezit werd in de loop van de tijd in meerdere delen gesplitst en is zo uitgegroeid tot het huidige gehucht. «

Bronnen:

jantimmerscultuurhistorie.nl
erfgoedgewiki.nl

Deze boerderij is het laatst overgebleven deel van het leengoed Kruisschot. (Foto Hans Vogels)

Helmonds Heem zoekt nieuwe collega's

In de voorbije edities van Helmonds Heem heeft de redactie enkele werkgroepen belicht die het bestuur met hand-en-spandiensten ondersteunen en naar nieuwe collega's zoeken. Hopelijk heeft de oproep geleid tot gemotiveerde teamgenoten. Ook deze redactie is een werkgroep die de vereniging in haar functioneren bijstaat. Daarom vragen wij deze keer uw welwillende aandacht voor de makers van dit magazine, dat informatie verstrekt over de vereniging en relevante kennis levert over het historische en culturele erfgoed van de stad. De zorg voor de productie ligt bij de onderhavige redactie die enkel uit vrijwilligers bestaat.

Om het heemblad zo te maken dat het zijn functie goed vervult, interessant is voor de lezers en een bijdrage levert aan de binding met de leden, is een goed functionerende redactie essentieel. In het verleden hebben zich hiervoor tal van mensen verdienstelijk gemaakt. Zij hebben zich ingespannen om het blad 'Helmonds Heem' instructief en informatief te maken en te houden. Vanaf 1960 verschijnt het in een wisselende samenstelling van redactieleden. Die hadden en hebben de taak de kwaliteit van het magazine te bewaken, het gefundeerd samen te stellen en om bijdragen van derden te beoordelen en zonodig te bewerken. Helmonds Heem heeft zich ontwikkeld tot een orgaan dat algemeen wordt gerespecteerd.

Door oorzaken van algemene aard, is er sprake van een geleidelijke vermindering van redactieleden. Dit rechtvaardigt de bezorgdheid, dat de groep in de toekomst haar taak niet naar behoren kan blijven vervullen. Dus is het wenselijk dat de redactie met één of meerdere leden wordt uitgebreid. Wilt u zich inzetten om Helmonds Heem te continueren, om deel uit maken van een enthousiaste groep mensen, om artikelen te schrijven en concepten te beoordelen, dan is dit een mooie uitdaging. Met hen die serieus overwegen de helpende hand te bieden willen wij graag een gesprek voeren. Voor informatie kunt u ons te allen tijde bereiken via redactie@heemkundekringhelfmont.nl Ook het bestuur kan natuurlijk verhelderende informatie verschaffen. «

De Ameideflat bestaat 50 jaar

door Jolanda Bakker

In 2023 is het 50 jaar geleden dat de Ameideflat haar eerste bewoners ontving. De bouw werd in 1971 gestart en rondom het pand vielen vele huizen en de oude textielfabriek van Prinzen en Van Glabbeek onder de slopershamer. Met nieuw- en wegenbouw probeerde de gemeente een eigentijds imago te verkrijgen ten koste van het historisch verleden van de stad.

De benaming 'Ameideflat' refereert aan het riviertje De Ameide, welke eeuwen geleden op loopafstand van het huidige appartementencomplex door de Helmondse stadsgracht stroomde. De middeleeuwse omwalling (Ameidewal)

lag ter hoogte van de huidige Noord- en Zuid Koninginnewal. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat de benaming verwijst naar het historisch verleden. Helemaal achteraan op de Ameidewal werd in 1876 een margarinefabriek

gestart door de gebroeders Willem en Antoon Prinzen, die naast hun textielhandel een tweede inkomstenbron aanboorden. Hier werd 'Prinzen's Ballon Margarine' vervaardigd. In 1905 werd de

Deel van een Helmondse plattegrond uit 1955 met de fabriek van Prinzen en Van Glabbeek, de huizen aan de Kluisstraat, Zuiderstraat en Hemelrijksestraat, die ten deel vielen aan de sanering.

inventaris van de fabriek, inclusief merknamen en een deel van het personeel, overgedaan aan margarinefabrikant Van den Bergh in Rotterdam.

De gebroeders Prinzen hielden vast aan de textielproductie, maar verkeerde begin jaren '30 in zwaar weer. De aandelen van de firma werden overgenomen door de Koninklijke Textielfabrieken J.A. Raymakers N.V. Rond 1970 werd de textielproductie van de firma Prinzen en Van Glabbeek geheel stopgezet. De fabrieksgebouwen aan de Ameidewal werden door de gemeente Helmond opgekocht en gesloopt.

Vanwege gevaar voor de volksgezondheid besloot de gemeente in 1902 'De Ameide' te overkluizen, zodat het open riool en de stank uit het stadsbeeld verdween. Ter ere van het bezoek van koningin Wilhelmina en prins Hendrik

aan Helmond in 1904 besloot het Gemeentebestuur 'De Ameidewal' om te dopen tot 'Koninginnewal', later gevolgd door de toevoeging Noord- en Zuid.

Bejaardenzorg

Tot halverwege de twintigste eeuw was ouderenzorg een onderdeel van de armenzorg. Degenen die zorg nodig hadden waren, ook financieel, aangewezen op hun familieleden en als die er niet waren kreeg men te maken met de overheid of kerkelijke instanties. Na de Tweede Wereldoorlog kregen ouderen met de noodwet Drees uit 1947 een eigen inkomen. Dit werd in 1956 geformaliseerd door de Algemene Ouderdomswet.

Tijdens de naoorlogse wederopbouwperiode werden de bejaarde inwoners van Helmond niet vergeten. Vanuit het Liefdewerk voor Ouden van Dagen werd in 1947 een aparte stichting opgericht,

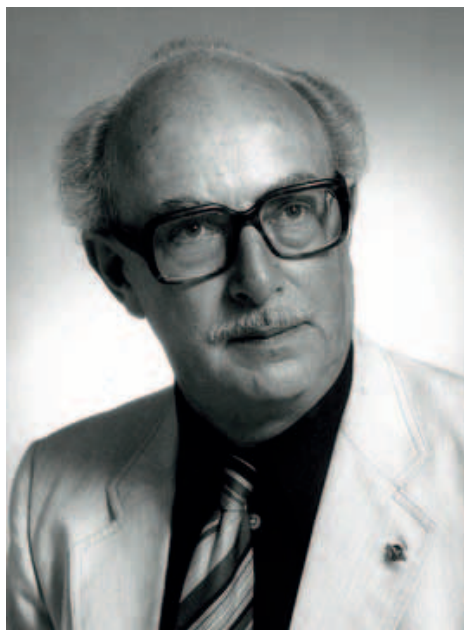

De Ameidewal rond 1880. Het riviertje De Ameide was een open riool. Op de achtergrond de margarinefabriek van Antoon en Willem Prinzen.

De Helmondse serviceflat bestond uit twee vleugels van 112 en 90 wooneenheden en was bestemd voor zelfstandige bejaarden en alleenstaanden van 60 jaar en ouder, aangevuld met onvolledige kleine gezinnen. Rechts: architect L.J. (Leo) de Jonge.

Stichting St. Jozefzorg, die in samenwerking met Woningbouw De Hoop in Helmond en omgeving woonvormen voor ouderen tot stand bracht. In 1951 opende Stichting St. Jozefzorg een rooms-katholiek tehuis voor ouderen, De Rozenhof genaamd. Dit tehuis met afzonderlijke wooneenheden had maar een beperkte capaciteit en was bedoeld voor verzorging. De gemeenteraad onderkende de bejaardenproblematiek en stelde dat er behoefte was aan een tweede bejaardenhuis. Dit liet lang op zich wachten. Pas in 1961 stelde een nieuwe stichting 'Bejaardenhuisvesting De Pannehoeve' een locatie voor nieuwbouw ter beschikking. De Wet op de Bejaardenoorden in 1963 en de Algemene Bijstandswet in 1965, droegen er toe bij dat er rond 1970 twee

nieuwe bejaardenhuizen in Helmond werden gebouwd, de Pannehoeve en De Eeuwse.

Door middel van de bouw van een groot wooncomplex in de binnenstad dacht de gemeente een oplossing te

*Ameideflat en plein
omstreeks 1978 midden
in het saneringsgebied.*

*Achterzijde van de
Ameideflat kort na
de voltooiing. Enkele
panden aan de
Zuiderstraat staan
nog overeind.*

hebben gevonden voor de woningnood. Maar liefst drie bouwbesluiten waren nodig om een serviceflat uit de grond te trekken. In april 1971 werden de benodigde vergunningen verleend aan Stichting St. Jozefzorg.

Gekozen werd voor het ontwerp van architectenbureau Leo de Jonge (1919-2009) uit Rotterdam, die zijn sporen in het naoorlogse Nederland al verdiend

had met de bouw van volkswoningen, scholen, bejaardenhuizen, kerken en bedrijfsgebouwen. De Jonge specialiseerde zich in betaalbare huisvesting door gebruik te maken van goedkope en industriële bouwsystemen. Nu was Leo de Jonge niet direct een voorstander van hoogbouw, maar ging mee met de wensen van de opdrachtgever. Op 15 september 1971 ging de eerste paal de grond in.

Intussen werd door de Gemeente Helmond alles in het werk gesteld om de stad een modern aanzien te geven. De Kasteel-Traversal, een geesteskind van de Delftse hoogleraar en stedenbouwkundige Jules Froger, was de oplossing voor de verkeersproblematiek in de stad. De weg op peilers deelde de stad in tweeën en dat viel niet bij iedereen in goede aarde. Honderden huizen in en buiten de historische binnenstad werden tussen 1959 en 1975 afgebroken. In 1972 verdween een deel van de Zuiderstraat, Kluisstraat, Hemelrijksestraat. De nieuwe doorgaande route (Zuideinde) ging lopen vanaf de Traversal naar het Binderseind achter de nieuwe Ameideflat langs. Het deel waar de Koninginnewal overgaat in het Binderseind werd gesaneerd.

Serviceflat 'De Ameide'

In november 1973 werd serviceflat 'De Ameide' officieel in gebruik genomen. De flat bevatte 202 wooneenheden en de huurprijs was stevig, 400 gulden per

maand, inclusief de kosten van verwarming, verlichting, water- en elektriciteitsverbruik en alarminstallatie. De voor die tijd luxe afgewerkte flats waren voorzien van een luifel/zonwering, vitrage, gedeeltelijke vloerbedekking, warmwaterinstallatie en een 4-pits elektrisch komfoor. In de serviceflat zelf was een winkeltje, wasserette en een recreatiezaal. Ondanks het aantrekkelijke aanbod liep het geen storm. In 1987 werd op het terrein het appartementencomplex Nazareth gebouwd welk in verbinding staat met de serviceflat.

Oprichting Stichting Savant Zorg

Stichting St. Jozefzorg ging in 1998 een samenwerkingsverband aan met de Zorgcentra Alphonsus, De Eeuwse, Rivierenhof en Steunpunt Rozenhof. De nieuwe naam was: Stichting Area (Federatie voor Wonen en Zorg). In juli 2000 fuseerde Gezinszorg Gewest Helmond, Stichting Area en Verenigde Zorgcentra Asten, Mierlo en Someren.

Ansichtkaart van de Ameideflat uit 1974.

Binnenterrein tussen Nazareth en Koninginnehof.

Zij gingen verder onder de noemer Stichting Savant Zorg. De benaming van 'Serviceflat de Ameide' veranderde in 'Woonzorgcentrum Savant De Ameide'.

In 2008 werd de serviceflat aan de binnen- en buitenkant ingrijpend opgeknapt. Van den Acker Architecten maakte het ontwerp voor de nieuwe eigentijdse buitengevel. De ruimte van het balkon bij de keuken en slaapkamer werd bij het appartement getrokken en de buitenkant van het balkon bij de woonkamer werd vervangen door een glazen constructie.

De gemeente mengde zich in de toekomstige bouwplannen van woningbouwcorporatie Volksbelang en Adriaans Vastgoedontwikkeling. Laatstgenoemden waren voornemens om appartementen voor senioren en een parkeergarage te bouwen nabij de Kluisstraat. Een interne doorgang naar Woonzorgcentrum De Ameide stond op het programma, zodat zorg en ondersteunende diensten ook voor de nieuwe bewoners in het verschiep lag. In

63 ruime appartementen van gemiddeld 104 m² gebouwd. Van den Acker Architecten was in deze fase betrokken. Projectontwikkelaars sprongen in op de vraag naar appartementen in de directe omgeving. Immers, Woonzorgcentrum De Ameide en Koninginnehof hadden wat te bieden.

In 2016 gingen stemmen op om een afsluitbare buitenruimte bij De Ameideflat te realiseren. Het uitgaansleven op de Koninginnewal creëerde een onveilige situatie voor de oudere bewoners. Gemeente Helmond, Woningbouwvereniging Volksbelang en Stichting Savant Zorg sloegen de handen ineen. Dit resulteerde in een fraaie tuin, waar de bewoners aangenaam konden verpozen. Camerabeveiliging en hekwerk op het complex gaven de bewoners de veiligheid, die zij verlangden.

De Ameideflat is niet meer weg te denken uit het Helmondse stadscentrum. In de zeventiger jaren stond zij eenzaam in een saneringsgebied, maar nu is zij tot bloei gekomen.

«

december 2010 werd het startschot gegeven voor de bouw 18 appartementen van de 'Koninginnehof', deelplan 1. Het tweede deel van het bouwplan 'Koninginnehof' volgde spoedig op de hoek van de Kluisstraat en Zuidende. In dit deel werden

Fijnschilder, graficus en glazenier

Hein van den Boomen, een veelzijdig kunstenaar

door Hans Vogels

Een fijnschilder is iemand die artistieke kunst creëert. Sommigen maken beeltenissen van objecten of personen, anderen leggen gevoelens en emoties in hun werk waardoor fijnzinnige beeltenissen ontstaan. Een grafisch kunstenaar gebruikt potloden, houtskool en inkt om illustraties te maken waarvan de structuur grotendeels uit lijnen bestaan. Een glasschilder of glazenier maakt objecten zoals schalen, glas-in-lood of panelen door te brandschilderen, te zandstralen of te solderen. Maar iedere kunstenaar heeft zijn eigen stijl die hij in zijn werkzame periode steeds verder ontwikkelt.

Hein van den Boomen (1930-1985) beheerste al deze technieken en was daardoor een bovenmatig kunstenaar. Hij werd geboren in het gehucht Kranenbroek, gelegen in de driehoek Mierlo, Nuenen en Stiphout. Als bedreven artiest creëerde hij kunst in een naïef impressionistische en figuratieve stijl. Het is hem dan ook onwaardig dat zijn imposante oeuvre nauwelijks terug te vinden is in openbare kunstcollecties. Zijn overlijden in 1985 vormde de aanleiding voor een expositie van zijn werk en de uitgave van een boek, als een hommage aan zijn veelzijdigheid. De meeste van zijn werken bevinden zich bij hen waarvoor ze in opdracht werden gemaakt of bij estheten die ze ooit hebben

Schilderij 'Prille liefde op de kermis' uit 1966.
(Foto: Gerard Slegers en Koen van Stokkom)

De ouderlijke boerderij in het gehucht Kranenbroek. Rechts hangt een mozaïek van Hein van den Boomen aan de muur. (Foto: Gerard Slegers en Koen van Stokkom)

verworven. Dat zijn omvangrijke oeuvre pas na zijn verscheiden werd geëxposeerd is op zijn minst merkwaardig te noemen.

Het gehucht Kranenbroek, waar Hein van den Boomen de eerste jaren van zijn jeugd doorbracht, ligt westelijk van Helmond nabij Berenbroek, Medevoort en Diepenbroek. Deze buurtschappen behoren nu tot de Helmondse woonwijk Brandevoort. Er stonden destijds slecht enkele boerderijen, omgeven door boomgaarden. Het landelijke gebied

In dit gebrandschilderd raam komen elementen terug van de boerderij op het Kranenbroek. Hein maakte het speciaal voor de nieuwe woning van de familie in het dorp Mierlo. (Foto: Marinus van den Elsen)

kenmerkte zich door velerlei bosschages, weilanden en onverharde paden. In een van de landhoeves werd Hein geboren, als tweede telg van Hendricus van den Boomen en Maria Verstappen. Hij groeide op in een gezin dat naar de radio en muziek luisterde, waar veel werd gelezen en waar men met name creatief bezig was. Hein bezocht de Mierlo-Houtse Sint Odulfusschool, kon opvallend goed tekenen en was vaak in de natuur te vinden.

Na de basisschool gaf hij te kennen schilder te willen worden en werd tengevolge aangemeld bij de Ambachtsschool in Helmond. Hij bleek echter geheel andere aspiraties te hebben. Hij wilde geen huisschilder zijn, maar ambieerde de kunstzinnige richting te volgen. Fijnschilder en kunstenaar wel te verstaan. Op zestienjarige leeftijd trad hij in dienst bij de illustrator Sikko van

der Woude, die hem inwijdde in het vak. Hij doorliep stages bij beeldend kunstenaar en plateelschilder Charles Eyck en bij schilder, beeldhouwer en schrijver Daan Wilschut, die bekendheid genoot met kunstvormige glas-in-loodramen en mozaïeken. Na de Kunstnijverheidsschool ging hij in de leer bij Marius de Leeuw, befaamd wegens zijn unieke wanddecoraties. Nadien werkte hij bij beeldhouwer en keramist René Smeets en bij glasschilder, mozaïst, wandschilder en tekenaar Albert Troost. In 1958 studeerde hij aan de Kokoschka Schule in Salzburg en werkte daarnaast als porseleinschilder in Vöcklabruck.

In 1962 keerde hij terug naar zijn bakermat en kreeg veel artistieke opdrachten. Zijn creaties waren veelal gericht op en geïnspireerd door religie en volkskunst, maar hoofdzakelijk door alles wat groeit en bloeit. Natuur was

Mozaïek bevestigd tegen de gevel van basisschool Sint-Odulfus in Mierlo-Hout. (Foto: Gerard Slegers en Koen van Stokkom)

*De vier
jaargetijden
1967. Acrylverf
121x152 cm.
(Foto: Gerard
Slegers en Koen
van Stokkom)*

voor hem religie. Dat uitte hij in wand-schilderingen, mozaïeken, glas-in-lood, lino's, pentekeningen en schilderijen. In de daarop volgende jaren veranderde zijn werk. De kleuren vielen vrijwel weg en hij tekende nog uitsluitend in zwart-wit. Dat komt extra tot uiting als hij in 'De Goede Week' een serie tekeningen vervaardigd over het lijden van Christus. Hij completeert deze reeks met het 'Sterven van Christus'. Deze gevoelige meditatie behoren tot zijn beste werken.

Buitenleven

Zijn voorliefde voor de natuur kreeg meer en meer de overhand. Die keuze is genoegzaam terug te vinden in zijn werk. Hij raakte geïnspireerd door de wisselende jaargetijden en het buitenleven. De lente, zomer, herfst en winter, spraken hem in ruime mate aan. Vandaar dat hij bijna dagelijks in de natuur te vinden was. Bij tijd en wijle bracht hij enige tijd door op de Strabrechtse Heide, om nieuwe indrukken op te doen en om schetsen

Val van het kruis, de geselpaal en het sterven. Tekeningen uit een reeks over het lijden en sterven van Christus. (Foto: Gerard Slegers en Koen van Stokkom)

Baardenbloemen met zaadbol, beschilderd in acrylverf. Afmeting 53,5 x 60,5 cm. (Foto: Gerard Slegers en Koen van Stokkom)

Het voormalig atelier van Hein van den Boomen in Mierlo. (Foto: Marinus van den Elsen)

Hein van den Boomen in zijn atelier. (Foto: Gerard Slegers en Koen van Stokkom)

Hein van den Boomen werkte in 1960 en 1961 als decorateur in een Oostenrijkse firma Kunstkeramik Vöcklabruck. Daar beschildeerde hij onder andere deze prachtige reeks wandborden met bloemmotieven. (Foto: Marinus van den Elsen)

van de omvangrijke vegetatie te maken. Die affectie kenmerkt zijn uitgebreide repertoire.

Hein werkte in een ruimte achter zijn ouderlijk huis aan de Bisschop van Mierlostraat. In 1973 betrok hij een nieuw atelier in het voormalige gemeentehuis van Mierlo. Hij vervreemde daar enigszins, was ongehuwd en ging zich na het overlijden van zijn ouders eenzaam voelen. Hij vergaarde ook minder opdrachten en raakte in een crisis. Dit leidde tot een psychische emotie waardoor hij in zijn functioneren werd aangetast. Voor een therapeutische verzorging werd hij enige keren in een kliniek opgenomen, in 1980 zelfs voor een langere periode op de afdeling psychiatrie. Na zijn ontslag bloeide hij weer op en produceerde een hoeveelheid aquarellen. Voor de gilden-

broederschappen Sint-Catharina en Sint-Barbara ontwierp hij vaandels, die door de bisschop van 's-Hertogenbosch, Mgr. Bluijssen, werden ingezegend bij de ingebruikname van de gerenoveerde Sint-Luciakerk. Hein van den Boomen werd slechts vijfenvijftig jaar.

Gebrandschilderde vensters

Iedereen in Mierlo-Hout kent de Odulfusschool. Maar niet iedereen herinnert zich dat de Broeders van De la Salle hier lesgaven. De orde vestigde zich in 1950 in een aangrenzend pand, dat bestond uit enkele kamers, een schuur en een brandspuithuisje. In 1954 werd het kleine convent gerenoveerd. Het kent sindsdien twee haaks op elkaar staande dakdelen van ongelijke hoogte. Zoals het betaamt, werd het gebouw voorzien van een kapel met gebrandschilderde glas-in-loodvensters.

Glas-in-lood raam in het voormalig Gemeentehuis van Mierlo. (Foto: Marinus van den Elsen)

De schepping daarvan werd gegund aan Hein van den Boomen, die ook als glazenier een grote naam had verworven. Het lag ook voor de hand dat de opdracht aan een lokale kunstenaar toekwam. Hein werkte volgens een beproefde methode. Zijn voorstellingen bestonden uit segmenten van blank en gekleurd glas. Door het glas te beschilderen en de verfstof bij een hoge temperatuur in te branden, verkreeg hij een prachtig kleurenpalet. Zo ontstonden vier gebrandschilderde glas-in-loodvensters, die de kapel een religieus en kunstzinnig aanzien gaven.

In 1986 werd bekend dat de Broeders van De La Salle, na 36 jaar, Mierlo-Hout gingen verlaten. De kloosterlingen vertrokken naar een accommodatie van

Schets (boven) en schilderij voor het Opleidingscentrum Bouwbedrijf in Mierlo uit 1974. (Foto: Marinus van den Elsen)

de congregatie in Cuijk. Het klooster werd opgeheven en kreeg een andere bestemming. De kunstzinnige vensters werden in een vochtige kelder opgeborgen en gingen een ongewisse toekomst tegemoet. Het is betreurenswaardig dat ze geen beschermde status hadden, Hein van den Boomen werd immers ook toen al gezien als een achtenswaardige kunstenaar. Zijn brandschilderingen in het Mierlo-Houtse convent, behoorden en behoren nog steeds, tot de hoogtepunten uit zijn carrière.

De kort geleden aangetroffen vensters dienen, liefst in Mierlo-Hout, een waardige herbestemming te krijgen. Er zijn onomlijnde plannen om de kunstwerken, na de ophanden zijnde innovatie, een mooie plaats te geven in het vernieuwde schoolgebouw. Dit zou absoluut de meest chique oplossing zijn. Maar ook in een medische inrichting of in een woon- of verzorgcentrum zouden mensen kunnen genieten van Hein van

den Boomen's kleurrijke kunstobjecten, die de muziek van het licht zijn. «

Met dank aan Jozef van den Boomen en Sjef Spoormakers (†).

Bronnen:

- J. van den Boomen: Hein van den Boomen 1930-1985.
- Jan Smits, Vademecum van religieuzen en hun kloosters in Noord-Brabant.

De gebrandschilderde ramen van Hein van den Boomen waarvoor een nieuwe bestemming wordt gezocht. (Foto: Marinus van den Elsen)

De Groene Gemeente

De roerige geschiedenis van het Groot Goor

door Marinus van den Elsen

Feitelijk handelt dit artikel niet over Helmond, maar over onze buurdorpen Mierlo en Lierop. Eeuwenlang was het huidige Groot Goor namelijk Mierlo's grondgebied. Pas sinds 1968 valt dit prachtige natuurgebied binnen de Helmondse gemeentegrenzen. Er waren direct grootse plannen voor woning- en wegenbouw. Maar er was ook veel weerstand tegen de plannenmakerij. Hierdoor kon het gebied in de jaren zeventig van de vorige eeuw ternauwernood behoed worden voor de onstuimige groei van Helmond. Gelukkig bleef het gebied gespaard en werd het een natuurgebied voor de gemeenschap. Dat het Groot Goor vroeger ook al het algemeen belang diende, blijkt uit haar oude naam: de Groene Gemeente.

Ver terug in de tijd

We gaan terug naar 4 december van het jaar 1300. Op die datum maakte hertog Jan II van Brabant een groot deel van zijn 'woeste gronden' in onze omgeving te gelde. Voor een jaarlijkse cijns (belasting) van vier Leuvense ponden kregen de inwoners van Mierlo, de Groene Gemeente in hun bezit. Dit gebied was heel aantrekkelijk omdat er gras in overvloed voor het vee was en er rijkelijk turf gewonnen kon worden. De oorspronkelijke Groene Gemeente was groter dan wat we nu kennen als het Groot Goor. Het strekte zich uit tussen Mierlo, Lierop en Helmond. Ook de huidige Lungendonk maakte er onderdeel van uit.

Vóór de uitgifte zullen zowel de inwoners van Mierlo als van Lierop gebruik hebben gemaakt van de Groene Gemeente. Dergelijke goede gronden waren immers bij iedereen in trek. Om ook andere gebruikers dan Mierlonaren tegemoet te komen nam de hertog in de akte van 1300 enkele bijzondere bepalingen op. De inwoners van Mierlo kregen de mogelijkheid om ook anderen gebruik te laten maken van de Groene Gemeente. Zo kregen de inwoners van Lierop ook gebruiksrecht. Zij konden zich echter geen mede-eigenaar noemen. Het beschikkingsrecht bleef bij Mierlo liggen. Ook de Postelse hoeven in de Lieropse buurtschappen Stipdonk en

Hersel kregen gebruiksrecht, uiteraard tegen jaarlijkse betaling. De hertog van Brabant had belangen in de latere abdij van Postel, die destijds nog een priorij van de abdij van Floreffe (Wallonië) was.

Nóg meer gemeenschappelijke gronden

In 1386 besloot ook de heer van Mierlo zijn woeste gronden uit te geven aan de inwoners van Mierlo. In de akte worden ze parochianen van Mierlo genoemd. Dit omdat 't Hout en 't Broek destijds nog geen onderdeel uitmaakten van de heerlijkheid Mierlo, maar wél van de parochie Mierlo. Zo konden ook bewoners van 't Hout en 't Broek gebruik maken van deze gemene gronden. Dit werd *'t Dorpsgoor of het Broek van Mierlo* genoemd. Het grensde aan de Groene Gemeente van de hertog en is nu in feite het westelijk deel van het huidige natuurgebied Groot Goor.

Goormeesters van de Groene Gemeente

Er werden in Mierlo speciale functionarissen aangesteld om het gebruik

van de Groene Gemeente te regelen en in de gaten te houden. De functionarissen werden de *Goormeesters* of *Goorgesworenen* genoemd. Ze werden elk jaar opnieuw benoemd, maar waren vaak jaren achter elkaar Goormeester. Zo bleef Hendrik Vlemmings meer dan twintig jaar in functie. De laatsten in de lange rij van Goormeesters waren Jan van den Hurk, Nicolaas van den Boogaard en Jan Arnoldus van Hooff. Zij werden in 1807 benoemd. Bij de aanvaarding van hun functie moesten de Goormeesters een eed van trouw afleggen. De Goormeesters hadden het in feite voor het zeggen in de Groene Gemeente. Ze waren wel gebonden aan de voorschriften die door het schepencollege (B en W) van Mierlo waren vastgesteld. Deze voorschriften werden *'de Ceuren en de Breucken'* genoemd. De Ceuren waren de voorschriften waarin het gebruik van de gemeenschappelijke gronden werd omschreven. Met Breucken bedoelde men de straf die was bepaald bij overtreding van de voorschriften.

Nog altijd grazen de koeien op de sappige weilanden van het Groot Goor. (foto: Wim Janssen)

Kaart van de Groene Gemeente (uitleg over de kaart op de volgende pagina) (collectie BHIC).

Kaart van de Groene Gemeente

Tijdens de conflicten tussen Mierlo en Lierop in het midden van de 17e eeuw liet het schepencollege van Mierlo in 1656 door landmeter C.R. Groeff een kaart maken.

Op deze kaart stonden de grenzen van de Groene Gemeente aangegeven alsmede de percelen waar turf was gestoken. Deze kaart werd in 1707 nog eens gecontroleerd door landmeter Hendrik van Houten en tenslotte nog een keer in 1800 door de Beek en Donkse landmeter Adrianus Coppens. Alleen de kopie uit 1800 is bewaard gebleven (zie afbeelding vorige pagina). De orientatie van die kaart is precies omgekeerd, dus het noorden ligt onder. De letters **A** tot en met **I** geven de grenspunten aan. De letter **A** staat bij de watermolen van Stipdonk (linksboven op de kaart). De letter **F** is een van de grenspunten die ook nu nog te herkennen zijn. Het is namelijk het brugje over de Goorloop in de buurt van appelboer Jurrius, dat destijds het Oudendijks Brugske werd genoemd. Om de grenzen inzichtelijker te maken zijn de grenspunten overgenomen op de kaart van rond 1850 (zie kaart hierboven). Hierop zijn ook het Eindhovens Kanaal, de Zuid-Willemsvaart, Helmond en Mierlo te zien, wat de orientatie te goede komt.

Gebrandmerkt

Hoe werd gecontroleerd dat, met name, Lieropenaren geen misbruik maakten van de sappige weiden van de Groene Gemeente? Op de eerste woensdag in mei werd het vee uit Lierop over het 'drijfpat' naar Mierlo gevoerd. In Mierlo werden ze opgewacht door de drossaard en het schepencollege en diende elke Lieropse gebruiker een eed af te leggen. Die eed luidde als volgt: *"Wij verklaeren en sweeren waer en waeragtig te zijn, dat onder onser paerden en beesten - op heeden bij ons opgegeven om door de Goorgesworens van Mierlo gebrand te worden - geene andere paerden of beesten zijn begreepen, als die effectievelijk aan ons toebehooren. Alsmede dat wij geen ander groes off teulland in gebruyk hebben, als alleen dat groes en teulland, hetwelke vanouds tot het gebruyk op de Groene Gemeente van Mierlo geregtigt is"*. Het vee werd dus van een brandmerk voorzien. Dat maakte het voor de Goormeesters gemakkelijk om te controleren of er vreemd vee rondliep op de gemeenschappelijke gronden. Meestal zag de vorster (veldwachter) er op toe dat geen vreemd vee op de gemene gronden kwam. Dat vee mocht in beslag genomen worden oftewel 'geschut' worden. De rechtmatige eigenaar kon zijn vee terugkrijgen mits hij een boete, het schutgeld, betaalde.

Grensgeschillen

Het was vroeger lastig om nauwkeurige grenzen vast te leggen. Duidelijk zichtbare plekken in het landschap, zoals een beek, een markante boom of een heuveltje, dienden meestal als begrenzing. Als er niets anders overbleef dan plaatste men een steen of zette men een paal in de grond. Dat zorgde nogal eens voor onenigheid tussen dorpen over de werkelijke grenzen; een paal of steen

kon immers gemakkelijk verplaatst worden. In zo'n situatie bestookte men elkaar met allerlei processen. Ook over de grenzen en het gebruik van de Groene Gemeente werden door de jaren heen talrijke rechtszaken gevoerd. In bijna alle gevallen trok Mierlo aan het langste eind. Met de akte uit 1300 in de hand, stonden zij ijzersterk in hun recht. Meerdere malen moesten de bewoners van Lierop (met name uit Hersel en Achterbroek) het onderspit delven zoals in 1402 en 1462. In dat laatste jaar werden zij zelfs veroordeeld tot 'een eeuwigh geswijch'. In 1523 won de priorij van Postel bij uitzondering een zaak tegen Mierlo. Zij spande een procedure aan namens haar hoeven op Stipdonk en Hersel. Mierlo had onrechtmatig zeven bunder van de Groene Gemeente onttrokken aan het gemeenschappelijk gebruik, door er een omheining te plaatsen en een sloot te graven. Binnen drie jaar diende Mierlo de situatie in de oude staat teruggebracht te hebben.

Turfsteken

Begin 1600 zag de prior van Postel zich wederom genooddaakt op te komen voor de rechten van de pachters van zijn hoeven, die ook gebruik maakten van de Groene Gemeente. Dit keer ging het over het recht van medezeggenschap over het steken van turf in de Groene Gemeente. De prior was van mening dat dit recht door Mierlo ten onrechte was beperkt. Met name het feit dat de Mierlonaren ongecontroleerd links en rechts turf staken, ruïneerde de Groene Gemeente en leverde veel problemen op voor de Postelse boerenbedrijven. De prior had eerder al voorgesteld aan Mierlo om het geld dat men verdiende met turfsteken onder meer te besteden aan het dichten

Waar vroeger
het vee liep, is
tegenwoordig
ruimte om te
wandelen en
te recreëren.
(foto: Wim
Janssen)

van de ontstane 'moer- en schelturf-putten'. Die putten hadden al geleid tot verlies of verwonding van hun beesten.

Na de Vrede van Munster (1648) procedeerde Abraham Tempelaers, samen met Lierop, verder in de kwestie van het turfsteken. Hij was rentmeester van alle geestelijke goederen in de omgeving, waaronder ook de hoeven van Postel. Vanaf 1648 waren alle kerkelijke bezittingen, dus ook die van Postel, in beslag genomen door 'Holland'. Te langen leste kwam Mierlo in 1658 op grond van haar oude rechten wederom als overwinnaar uit de bus. Procederen tegen Mierlo over de wijze van exploiteren van de Groene Gemeente had weinig succes.

Tóch probeerde Lierop het halverwege de 18^e eeuw nogmaals. Dit keer met de reden dat Mierlo zich niets aantrok van de grens tussen Lierop en Mierlo die dwars door de Groene Gemeente liep. Inwoners van Mierlo lieten hun beesten weiden op Lieropse grond, plagden heide

en staken turf op Lieropse bodem. Zoals te verwachten was beriep Mierlo zich op haar oude rechten en wees ook nog eens fijntjes op de afloop van de zaak met Postel en Tempelaers. In 1755, na vijf jaar procederen, deed de Leen-en Tolkamer van 's-Hertogenbosch, waar het proces liep, uitspraak. Mierlo werd in het gelijk gesteld. Als begrenzing van de Groene Gemeente werd de aanduiding bij de uitgifte in 1300 aangehaald: *"beginnende van de molen van Stipdonk langs den loop van het water tot Helmont, van Helmont tot agter de plaats genaamt Hosdonk [Houtsdonk], vandaar langs den stroom aldaer opwaars tot Mierloe, vandaar tot Egeromsputte, vandaar tot Brake agter Hersele en vandaar weder tot den molen van Stipdonk"*. Lierop diende verder alle kosten in deze zaak te betalen.

Om nu verdere conflicten tussen de twee partijen te voorkomen, werd er vanuit de Leen- en Tolkamer een zware delegatie - met daarin ook vertegenwoordigers van Lierop en Mierlo - samen-gesteld, die alle grenspunten visiteerde.

Deze commissie zou definitief duidelijkheid brengen. De gewenste duidelijkheid kwam echter niet, integendeel. Ook in deze zware delegatie ging het gekibbel gewoon door. Het begon al bij de Stipdonkse watermolen. De Lieropenaren beweerden dat die molen in 1300 op een andere plaats stond dan nu, hetgeen uiteraard door de vertegenwoordigers van Mierlo werd ontkend. Uiteindelijk besliste de Leen- en Tolkamer maar zelf waar de grensputten en -stenen lagen of zouden moeten liggen. Nadien zochten de inwoners van Lierop toch nog de confrontatie met Mierlo aangaande de Groene Gemeente. Dit gebeurde onder andere in 1798 en 1804, steeds met een negatief resultaat voor Lierop.

Door verbeterde landbouwmethoden en het gebruik van kunstmest op het einde van 19^e eeuw, verloor de Groene Gemeente gaandeweg aan belang. Grote delen werden geschikt gemaakt voor akkerbouw en veeteelt. Zo werd

de Lungendonk (oorspronkelijke naam: Langendonk) gekocht door de Helmondse kasteelheer Carel Wesselman. Die liet het gebied cultiveren en stichtte er een aantal ontginningsboerderijen.

Voor turf kwam geleidelijk aan het alternatief van kolen. Toch vond er in 1894, onder leiding van burgemeester Panken van Mierlo, nog een openbare verkoop plaats van *'gestoken en ongestoken moerturf'* in het Groot Goor, zoals de Groene Gemeente toen al werd genoemd. Op deze openbare verkoop kwamen in totaal elf kopers af. Zij betaalden voor hun turf f 115,25. Zo kocht molenaar Van Stekelenburg voor f 13,00 turf. «

Bronnen:

- Coenen, J., 2004: Mierlo van oorsprong tot heden
- Laarschot, H. van de, 1989: Gemene gronden, gemene burenen, in Lierop 'n beeld van een dorp, Lierop, 56-66
- Philipsen, M., 2003: De geschiedenis van het Hout in vogelvlucht, in Opt Hout, 35-79

De Martina Hoeve uit 1896 op de Lungendonk bestaat nog steeds. (foto: particuliere collectie)

Bobby Besthof

door Jolanda Bakker

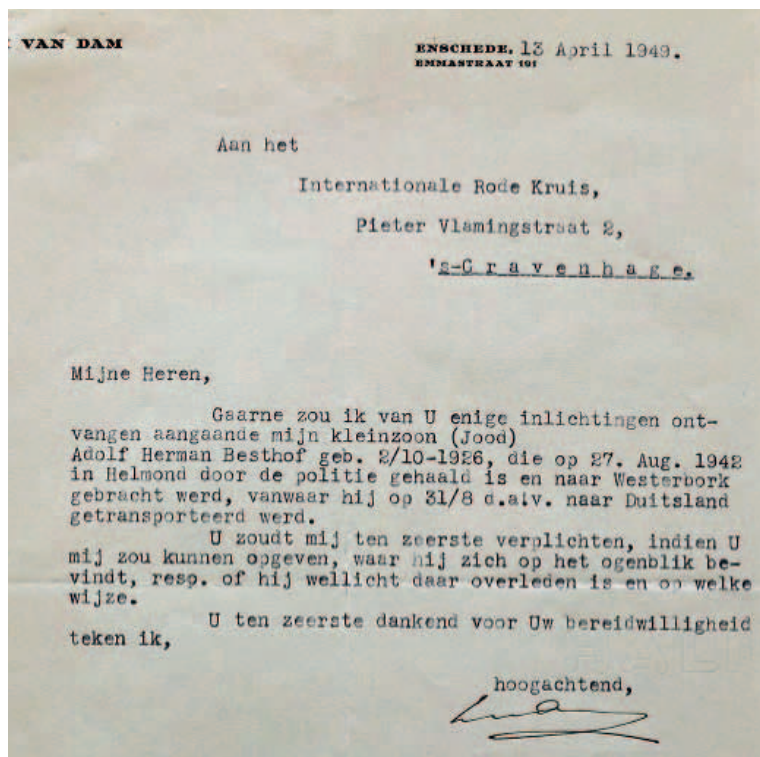
Op 13 april 1949 schreef Isidoor van Dam uit Enschede een brief aan het Rode Kruis, waarin hij verzocht om inlichtingen over zijn vermiste kleinzoon Adolf Herman (Bobby) Besthof. Zijn 15-jarige kleinzoon was op 27 augustus 1942 door de Helmondse politie opgehaald bij zijn moeder en stiefvader op het adres Mauritslaan 10. De Helmondse politierapporten vermelden echter andere details.

Adolf Herman Besthof maakte deel uit van het gezin Van der Meulen-van Dam, welke woonachtig was in Helmond. Hij noemde zichzelf 'Bobby', want een Joodse jongen die 'Adolf' heette, dat kon eigenlijk niet. Zijn moeder, Hetty (Hattij) Wilhelmine van Dam (1902-1975), was de dochter van de bekende Enschede Joodse textielfabrikant Isidoor van Dam en Clara Samson. Het gezin van Isidoor van Dam telde drie dochters, Hetty, Minnie en Edith. Een zoon, Herman, was op 20-jarige leeftijd overleden.

Hetty trouwde in 1923 met de Duits-Joodse ingenieur Alfred Besthof, afkomstig uit Frankfurt am Main. Zij kreeg door dit huwelijk de Duitse nationaliteit. Uit deze verbintenis werden twee zonen geboren: Eric (1924-2015) en Adolf Herman (1926-1944). Het was geen gelukkig huwelijk, want de scheiding werd in 1931 te Berlijn uitgesproken. Hetty verhuisde met haar jonge kinderen naar Nederland en werd daarmee automatisch weer Nederlandse. Vermoedelijk woonde zij met haar zonen eerst in

Enschede en verhuisde daarna naar de omgeving van Den Haag. Bobby zat in 1941 in klas 3 van het Gemeentelijk Lyceum aan het Stokroosplein. Na de uitsluitingswet moest hij noodgedwongen overstappen naar het

De brief die Isidoor van Dam aan het Rode Kruis schreef, waarin hij verzocht om inlichtingen over zijn vermiste kleinzoon Adolf Herman (Bobby) Besthof.

nieuw opgerichte Joods Lyceum aan de Fisherstraat. Eric volgde rond 1940 een opleiding aan de Hogere Textiel School in Enschede en verbleef bij zijn grootouders in de Emmastraat 191.

Op 17 december 1941 hertrouwde Hetty met protestantse (textiel) ingenieur Pieter Daniel (Piet) van der Meulen. Op 1 juni 1942 verhuisden Hetty en Piet met de minderjarige Bobby naar Helmond en namen intrek in de woning Mauritslaan 10. Hetty genoot vanwege dit gemengde huwelijk enige bescherming. Bovendien had zij zich al eerder uit laten schrijven uit de Joodse gemeenschap. Bobby daarentegen was officieel stateloos en Joods (indertijd geboren uit een Joodse moeder).

Joodse Raad Enschede

Naar aanleiding van een aantal sabotagedaden vonden op 12 en 13 september 1941 in verschillende Twentse steden razzia's plaats. In Enschede werden 66 Joden opgepakt en twee dagen later op transport gesteld naar concentratiekamp Mauthausen. Toen na vijf weken de eerste overlijdensberichten uit Mauthausen binnenkwamen, was de Joodse gemeenschap gewaarschuwd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de 20-jarige Eric Besthof in december 1941 de benen nam en via België, Frankrijk, Algiers, Marokko, Bermuda, Cuba, Mexico, USA, Canada naar Engeland vluchtte om zich aan te sluiten bij de Prinses Irene Brigade.

De Joodsche Raad in Enschede bestond uit het driemanschap Sig Menko, Isidoor van Dam en Gerard Sanders. Het was een provinciale afdeling, die zich sterk verzette tegen het gezagsgetrouwe beleid. Eerst werden vanaf juni 1942 de grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag jodenvrij gemaakt, daarna kwam de rest van Nederland regionaal aan de beurt. De Enschedese Joodsche Raad regelde onderduikadressen voor haar Joodsche gemeenschap, tenminste voor degenen die dat wilde. Grootvader Isidoor van Dam zat tot over zijn oren in het verzet.

Het is een raadsel waarom Bobby zich op 28 augustus 1942 'vrijwillig' meldde voor deportatie. Zijn broer was er al van door gegaan.

In het Helmondse politierapportenboek staat vermeld dat Peter Klaus Koppel, Max Koppel, Herta Koppel-Cohn en Adolf Herman (Bobby) Besthof zich op 28 augustus 1942 om 10.15 uur 'ten burele' melden. Op een gegeven moment zijn zij heimelijk en onder bewaking op de trein naar Eindhoven gezet. In Eindhoven werden zij bij het klaarstaande Jodentransport gevoegd

Links Hetty, de moeder van Bobby, met de grootouders Clara en Isidoor van Dam, augustus 1941. Daar achter Minnie en Edith. (United States Holocaust Museum)

Grootouders Clara en Isidoor van Dam na de bevrijding in 1945 met hun overlevende kleinkinderen Clary en Jaap Vromen en in het midden Eric Besthof in marine uniform. (United States Holocaust Museum)

richting verzamelplaats Den Bosch. In dit transport bevond zich ook Rosina Hertzberger, de zus van verzetsman Maurits Hertzberger uit Stiphout. Om zo weinig mogelijk aandacht te trekken vertrok de trein in de avonduren richting Westerbork. Vanaf het station Hooghalen moesten zij met hun bagage nog vijf kilometers naar het kamp lopen. Zij kwamen tegen middernacht in het *Judendurchgangslager* aan. Een directe treinverbinding met het kamp bestond toen nog niet. Pas in oktober 1942 had de Nederlandsche Spoorwegen een directe

spoor aansluiting met het kamp gereed. Er werden vanaf die datum ook vee- en goederenwagens ingezet.

De betreffende registratiekaartjes van de Joodsche Raad zijn achterhaald. Hierop staat de transportdatum naar Auschwitz vermeld: T 31 augustus 1942. Echter bij Bobby staat nog een extra aanwijzing: '10-09-1942 D'. Dit betekent dat Bobby tot deze datum in het *Durchgangslager* Niederkirch, de Duitse naam voor het Poolse Dollna, verbleef.

Vertrek vanaf treinstation Hooghalen. Ongeveer 560 voornamelijk Brabants Joden waren eerder te voet vertrokken uit het kamp Westerbork.

Cosel en de Schmeltkampen

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden de nazi's behoefte aan arbeidskrachten om wegen en verdedigingswerken aan te leggen of om te werken in de omvangrijke nieuwe wapenindustrie. Joden werden gedwongen het zwaarste werk te verrichten, zij werden uitgehongerd en mishandeld tot de dood erop volgde. Eind 1940 benoemde Heinrich Himmler Albrecht Schmelt tot 'gevolmachtigde' voor de inzet van niet-Duitse arbeid in Silezië. Aanvankelijk verhuurde 'Organisation Schmelt' vooral Joden aan bouwbedrijven, die werkten aan de aanleg van de Reichsautobahn van Breslau naar Gleiwitz. Er ontstonden in Silezië honderden kleine kampen voor dwangarbeiders. Er waren zeven

Durchgangslager: Johannsdorff, Eichthal, Ottmuth, Gogolin, Sakrau, Sankt-Annaberg en Niederkirch.

Albrecht Schmelt kreeg toestemming van Himmler om treinen, die uit West-Europa op weg waren naar Auschwitz, te laten stoppen in Cosel (nu Kedzierzyn-Kozle), een stadje aan de spoorlijn ongeveer 80 kilometer westelijk van Auschwitz. Hij mocht uit deze treinen mannen selecteren voor werk in zijn organisatie. Tussen 28 augustus en 10 december 1942 werden door 'Dienststelle Schmelt' ongeveer 9600 mannen uit 39 treinen naar Auschwitz gehaald. Zij waren afkomstig uit Frankrijk en België en 3400 van hen kwamen met 18 treinen uit Westerbork.

De trein uit Westerbork (Hooghalen)

In de vroege ochtend van dinsdag 31 augustus 1942 was een lege passagierstrein vanuit Groningen vertrokken en na een rangeermanoeuvre in Beilen arriveerde deze trein om 09.58 uur op het station in Hooghalen. Ongeveer 560 voornamelijk Brabantse Joden waren anderhalf uur eerder met hun bagage vertrokken uit het kamp Westerbork. Zij stonden te wachten en konden meteen instappen. In de avond van 1 september stopte de trein 80 kilometer vóór Auschwitz bij de plaats Cosel. Circa 200 mannen tussen 15 en 50 jaar werden met veel geweld uit de treinwagons gehaald. Vervolgens reed de trein met bejaarden, vrouwen en kinderen rechtstreeks door naar een van de gaskamers in Auschwitz, *das weisse Haus*, een tot gaskamer verbouwde boerderij in de bossen achter de barakken.

De achtergebleven mannen op het station in Cosel werden onder bedwang

gehouden en beroofd van hun bagage, dekens en andere waardevolle zaken. Open vrachtwagens brachten de gedeporteerden naar het *Durchgangslager Niederkirch*, waar zij hun intrek moesten nemen in vuile en van luizen vergeven barakken. Poolse Joden, die daar aanwezig waren, vertelden hen hoe ze zich moesten gedragen en schoren hen kaal. De burgerkleding, die zij aan hadden, mochten zij behouden.

Op 10 september 1942 droeg men de groep over aan het *Konzentrationslager Fürstengrube* in Opper-Silezië. In dit concentratiekamp werd dwangarbeid verricht in en rondom de kolenmijn Fürstengrube, een onderdeel van *IG Farben*. In de periode september 1942 tot augustus 1943 kwam ongeveer de helft van de gedeporteerden om door honger, uitputting en mijnongevallen. De meeste mannen vonden hier de dood en werden begraven in een anoniem graf op het terrein van Fürstengrube.

Op het station van Cosel, een stadje ongeveer 80 kilometer westelijk van Auschwitz, werden mannen geselecteerd om tewerk gesteld te worden.

*Begraafplaats
Fürstengrube
Waldfriedhof.
Naamloze graven
van Joodse
dwangarbeiders.*

De overlevenden van de groep kwamen in de zomer van 1943 in het kleinere werkkamp Gräditz terecht, waar hun aantal opnieuw reduceerde als gevolg van een tyfusepidemie. Begin 1944 ging een deel naar Faulbrück, een Nebenlager van Gross-Rosen, een ander deel bleef in Gräditz. Zij werden in augustus 1944 verdeeld over een aantal kampen van Gross-Rosen. Slechts 6 mannen uit het Westerbork transport van 31 augustus 1942 keerden in 1945 terug naar Nederland.

Vermoedelijk zijn Bobby Besthof en Max Koppel in Fürstengrube of Gräditz gestorven. Het begrip 'Midden-Europa' achter hun sterfdatum 31 maart 1944 heeft dankzij het grootschalig onderzoek van Herman van Rens en Annelies Wilms een nieuwe betekenis gekregen. Zij hebben baanbrekend werk verricht met hun research naar de werkkampen in Opper- en Neder Silezië.

In 1942 zijn totaal 9600 mannen bij de plaats Cosel uit de trein naar Auschwitz gehaald. Hiervan hebben 873 personen de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog overleefd. Onder hen 193 Joodse mannen uit Westerbork. Op verzoek van de familie werd voor Bobby Besthof een struikelsteen geplaatst voor het huis van zijn grootouders in de Emmastraat in Enschede. Zijn laatste woonadres was Mauritslaan 10 in Helmond.

«

Bronnen:

- www.tracesofwar.nl
- www.oorlogsbronnen.nl
- www.tenhumbergreinhard.de
- www.ushmm.org
- www.arolsen-archives.org
- www.bundesarchiv.de
- Niet vergeten, struikelstenen in Helmond, Heemkundekring Helmont
- Tussenstation Cosel, Herman van Rens en Annelies Wilms

Begunstigers

van de **Heemkundekring Helmont**

BROECKX MAKELAARS

COENEN EN CO

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

IL BORGO HUIS MET DE LUTS

ISERO HELMOND

DE JONGH DAK EN BOUWSERVICE

KUIJPERS BUSINESS PARTNERS B.V.

LAUMÉ RECLAME-DRUKWERK

METAAL MAKELAAR RUUD GRIJPSTRA

MOSMAN AUTOSCHADE

NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS

PEDICURE **WILMA KUIJPERS** - PARAMEDISCH CENTRUM-WEST

RABOBANK

DE RIJK VAN DE WESTERLO ADVOCATEN

SMITS + PRICK ACCOUNTANTS EN BELASTINGADVISEURS

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

VERHAGEN & CO SCHILDERWERKEN EINDHOVEN EN HELMOND

WIJNHUIS HELMOND

